

Fils Bīdls

Tu to vari!

Kā palīdzēt
savam bērnam skolā
izcelties

Phil Beadle
COULD DO BETTER!
Help your child shine at school

No angļu valodas tulkojusi ĪRISA VĪKA

JURA KARČEVSKA mākslinieciskais noformējums

Copyright © Philip Beadle 2007

Philip Beadle has asserted his right under the Copyright, Designs and Patents Act 1988 to be identified as the author of this work.

Vākam izmantotie foto ©iStockphoto.com/Chris Schmidt/Sean Locke

ISBN 978-9984-800-87-5

© «Izdevniecība Avots», 2010
© Ī. Vika, tulk. no angļu val., 2010
© J. Karčevskis, vāks, 2010

*Manai mātei Olivai Bridžetai Bīdlai,
kuras iesaistīšanās manis izglītošanā veicināja šīs
grāmatas uzrakstīšanu.*

Satura rādītājs

Priekšvārds	7
Ievads	9
1. nodaļa Jūsu bērna neatkārtojamā ģenialitāte. Daudzveidīgie intelekti un mācīšanās veidi.....	33
2. nodaļa Kustīgais bērns. Kā mācoties izmantot savu ķermeni	51
3. nodaļa Runātīgs bērns. Sociālās prasmes un iemaņas	87
4. nodaļa Bērns – domātājs. Ceļā uz pašatklāsmi	127
5. nodaļa Bērns – sapņotājs. Vizuālā mācīšanās	151
6. nodaļa Muzikāls bērns. Atskaņu un ritma izmantošana	177
7. nodaļa Bērns – matemātiķis. Forma un secība	207
8. nodaļa Bērns, kuram padodas rakstīšana. Kā apgūt rakstītprasmi	225
9. nodaļa Kopsavilkums	277
10. nodaļa Galvenie mācīšanās etapi, testi un zināšanu vērtēšana. Galvenie etapi un testi.....	297
11. nodaļa Atkārtošanas un eksāmenu organizēšanas metodika	311
Pateicība	334

Priekšvārds

Esmu uzaudzis lielā ģimenē. Mammai un tētim katram bija pieci brāļi un māsas. Ja to visu saliek kopā, iznāk, ka man ir brālis, māsa, divdesmit onkuļi un tantes, kuru skaitu vēl papildina divdesmit četri brālēni un māsīcas. Ģimenes hronikās nekas nav minēts par kādiem akadēmiskiem dižgariem. Ar to es negribu apgalvot, ka ģimenē trūktu gudru cilvēku. Tādi tur neapšaubāmi ir. Pat ļoti gudri. Bet mūsu ģimenē visi savu dienišķo maizi ir pelnījuši, strādājot fizisku darbu. Mana mamma, tētis, tantes un onkuļi, sasnieguši darba vecumu, savas skolas gaitas pārtrauca. Tētim darbs saistīts ar uzturēšanos ārā svelošā aukstumā. Viņš darbojas ar metālu, un dažkārt kāds no tiem pret tēti nav bijis īpaši draudzīgs. Viņš savu mūžu ir aizvadījis, paša vārdiem runājot, – «eļļās un mēslos līdz ausīm». Tas ir grūts veids, kā nopelnīt iztiku. Viņš to dara vēl aizvien, būdams sešdesmit divus gadus vecs.

Neraugoties uz to, ka mātei skolas gaitas nācās pārtraukt jau agrā bērnībā, viņa vienmēr ir uzskatījusi, ka izglītība nodrošina iespēju strādāt mazāk bīstamu darbu, turklāt daudz patīkamākā atmosfērā. Viņa man iemācīja lasīt jau četrus gadu vecumā. Mana pirmā diena skolā saistās ar lasīšanas pārbaudi O'Braiena kundzes vadībā. Es vēl aizvien atceros savas toreizējās izjūtas – skolotājas pārsteigto skatienu un to, cik es pats jutos lepns un gandarīts, tekoši citu pēc cita lasot viņai priekšā fragmentus no grāmatu sērijas «Pīters un Džeina». Mēs nekad necerējām, ka kāds no mūsu ģimenes publicēs savus rakstus lieltirāžas avīzē un uzrakstīs grāmatu. Tas noticis tikai un vienīgi pateicoties

mātes interesei par manu izglītību. Viņa nemitīgi lika man saprast, ka es kaut kādā ziņā esmu kas īpašs un neatkārtojams.

Jūsu kā vecāku līdzdalība sava bērna izglītošanā vēl aizvien uzskatāma par visbūtiskāko priekšnoteikumu, lai jūsu bērns varētu nodzīvot interesantu, aizrautīgu un gandarījuma pilnu mūžu. Jūsu, viņa vecāku, rokās koncentrēts spēks un spējas, kas ļauj bērnam dzīvē maksimāli izmantot iespējas tāpat, kā tas bija ar mani.

Jūsu bērns ir īpašs. Varbūt jūs nopirkāt šo grāmatu tāpēc, ka pagaidām šķiet – neviens tā nedomā, bērnu pašu ieskaitot. Bet svaru kausi var nosvērties pretējā virzienā. Vienīgais, kas jūsu bērnam vajadzīgs, lai rastos sajūta, ka viņš ir kas īpašs, ir kāds cilvēks, kurš viņam noticētu; kāds cilvēks, kurš par viņu interesētos un darītu tam zināmu, cik viņš jau tagad ir īpašs un kā tas vēl varētu pilnveidoties nākotnē. Sava bērna dzīvē šis cilvēks esat jūs. Noticiet savam bērnam, un jūs viņam pasniegsiet vienu no visvērtīgākajām dāvanām, kādu vispār iespējams uzdāvināt.

levads

Tās dienas priekšvakarā, kad mans dēls Lens pirmo reizi mūžā gatavojās doties uz skolu, es viņam palūdzu uzzīmēt māju.

Tagad jūs droši vien domājat, ka mans četrgadīgais dēlēns diez vai spēs tikt ar šo uzdevumu galā. Nekā tamlīdzīga. Viņš aplaizīja lūpas, ielūkojās man tieši acīs, ieturēja pauzi, kuras laikā šis mirklis pārtapa bezgalībā, un pavai-cāja: «Vai tā ir spoku māja?»

Es tik sarežģītam jautājumam nebiju gatavs, tāpēc brīdi padomāju, paraustīju plecus un sacīju: «Jā, laikam ir gan.»

Dēlu mana atbilde īsti neapmierināja, tāpēc viņš izvaicāšanu turpināja.

«Vai tā ir sveša māja?»

«Kāpēc gan lai tā nebūtu?» es atbildēju, priecādamies, ka manam dēlam piemīt dabiska zinātkāre.

Bet, lai Lena ziņkāri apmierinātu, ar veiklu atrunāšanos vien nepietiek. Viņš atkal brīdi padomāja, ievilka dziļi elpu un tad uzdeva visnotaļ tieši sev raksturīgu jautājumu:

«Vai tā ir tumsa?»

Nu gan biju sprukās. Vai tā ir tumsa? Ko, pie velna, tas nozīmē? Cenšoties izprast šī jautājuma būtību, es ātrumā izgrūdu: «Tu domā rokmūzikas grupu?»

«Nē, ne jau rokmūzikas grupu, dumīķi.» Lenu bieži kaitina pieaugušo trulā aprobežotība. «Vai ... tā... māja... ir Tu-u...Uu-u-u-u ... Mm-m-m ... Ss-s-s-s ... Aa-a-a?»

Metafora allaž bijusi viena no radošās domāšanas visaugstākajām virsotnēm, un Lens to izmanto bez mazākās piepūles vai apjukuma, ne mazākā mērā neapzinoties, ka

tādējādi demonstrē savu četrgadnieka gudrību un attapību. Izlēmu sniegt poētiskas sarežģītības ziņā cienīgu atbildi.

«Jā, protams,» sacīju.

Lena mēles galiņš bija cieši iespiests starp zobiem. «Vai tā varētu būt visspokainākā māja visā tavā cilvēku pasaulē?»

«Pavisam noteikti, Len. Uzzīmē man visspokaināko māju visā cilvēku pasaulē.»

Pārliecinājies, ka manu vēlēšanos sapratis visā pilnībā, Lens piekrītoši pamāja ar galvu un ķērās pie darba. Ilgāku laiku kodījis mēli, viņš beidzot parādīja man savu veikumu, ar kuru pilnīgi pamatoti lepojās.

Ja palūgtu māju uzzīmēt astoņgadīgam bērnam vai pat pieaugušam cilvēkam, abi attēli būtu vienādi, četrstūris, četri simetriski izvietoti logi, pašā centrā taisnstūra formas durvis, bet četrstūrim augšpusē piezīmēts klāt trijstūris ar skursteni, no kura vijas laukā tieva dūmu strūkliņa. Tam visam, atklāti sakot, nav ne vismazākās līdzības ar to, ko ikdienā redzam uz ielas. Turpretī Lena zīmējumā māja izskatījās pavisam citāda. Sāksim kaut vai ar to, ka tā bija daudzkrāsaina. Siena labajā pusē bija četras reizes biezāka nekā kreisajā. «Tas tāpēc, ka šajā pusē pūš stiprāki vēji, dumīki.» Mājai bija trīs skursteņi, no kuriem vijās augšā krāsaina dūmu grīste. Dažādās krāsas, kā Lens paskaidroja, norādīja uz atšķirīgu degšanas temperatūru krāsniņās. «Brūnā krāsa nozīmē karsts. Melnā krāsa – ļoti karsts. Oranžā krāsa nozīmē briesmīgi karsts.» Uz mājas ārsienām bija izvietoti vienkārši izrotāti uzraksti, lai ikvienam darītu zināmu, ka tā ir bērnu māja un ka tajās vietās, kur parasti vajadzētu atrasties logiem, mājai ir simtiem acu. Acis ir ne vien tāpēc, ka tā ir sveša māja, bet arī tāpēc, lai atturētu no

Jūsu bērna neatkārtojamā ģenialitāte

Daudzveidīgie intelekti un
mācīšanās veidi

Kelsija parka zēnu skola tā tika dēvēta ne bez iemesla. Tā atradās iepretim Kelsija parkam, un tajā nemācījās meitenes. Mēs bijām divpadsmit, un vecākie zēni mūsu angļu valodas skolotāju Danderdeilas jaunkundzi vērtēja atzinīgi. Lai administrācijai saskarsmē ar skolotājiem ietaupītos laiks, katrā valsts skolā ikvienam skolotājam tiek piešķirts tā vārda saīsināts apzīmējums. Mans vārds parasti tiek saīsināts kā PB vai arī PBE. Danderdeilas jaunkundzes vārda saīsinājums bija DD. Viņa mums izstāstīja pa pusei uzjautrinošu stāstu par to, ka ar saīsinājumu DD var apzīmēt arī alus šķirni *Double Diamond*, kurš, ja var ticēt tā laika reklamās solītajam, spēja darīt brīnumus. Danderdeilas jaunkundze apgalvoja, ka brīnumus darīt spējot arī viņa pati.

Viņa patiesi darīja brīnumus. Vecāku sapulcē viņa parādīja manai mātei sacerējuma fragmentu, kurā es biju aprakstījis, kā reiz Kornvolā izzvejoju nelielu haizivi un pretīgumā iesviedu to atpakaļ jūrā. Viņa iegalvoja manai mātei, ka man esot bijusi vīzija. Es vēl tagad īsti nesaprotu,

ko viņa ar to domāja, bet atmiņā skaidri saglabājies viņas pirms trīsdesmit gadiem izteiktais komentārs.

Absolūti dīvaini un negaidīti viņa reiz izrīkojās arī ar kādu man pazīstamu zēnu ...

Kad es vēl mācījos jaunākajās klasēs, mēs reiz starpbrīdī pagalmā kopā ar draugiem spēlējām futbolu. Visi jutāmies ļoti laimīgi un draudzīgi, neievērojot cits citā jel kādas ādas krāsas, ģimenes materiālā stāvokļa vai akadēmisko dotību atšķirības. Uzsākot mācības vidusskolā, mēs jau pirmajā dienā tikām sadalīti dažādās klasēs. (Vēlāk es uzzināju, ka šādu nežēlīgu un cietsirdīgu rīcību dēvē par straumēšanu.) Es sēdēju, gaidīdams skolas hallē, un noskatījos, kā bariņos, dodamies uz citām klasēm, man garām pagāja draugi, bet pats nokļuvu divdesmit deviņu citu zēnu grupā, kuri visi nēsāja brilles un sarunājās līdz nelabumam pareizā valodā. Mums tika pavēstīts, ka skaitāmie akadēmiskā grupa. Acīmredzot es viens pats no savas iepriekšējās skolas biju ieskaitīts akademiķos. Tā nu es kopā ar saviem jaunažiem kolēģiem devos uz klusu mācību telpu ar rindās izvietotiem skolas soliņiem, kuru te dēvēja par *aristokrātu galu*.

Viss beidzās ar to, ka es ar saviem pamatskolas draugiem pašķiros, un mēs aizmirsām cits citu. Skaistās un nevainīgās bērnu dienu draudzības pagaisa nebūtībā. *Aristokrātu galā* mēs iepazīnām akadēmisko snobismu un pārspīlētu savas vērtības apziņu. Mani vecie draugi, kuri tolaik mācījās tā dēvētajā *labošanas klasē*, iemācījās *vārīt ziepes*, rupji lamāties un bastot. Līdz otrā (jeb kā tagad mēdz teikt – astotā gada) vidum mēs jau bijām iedalīti pilnīgi atšķirīgās ļaužu grupās. Elans, viens no maniem vislabākajiem pamatskolas draugiem, vairs ar mani pat nesarunājās. Dzirdēju, kā viņš mani, stāvot rindā pēc pusdienām ēdamzālē,

nosauca par Bīdļu. Agrāk bērniņā viņš taču tik bieži tika saucis mani vārdā, bet tagad acīmredzot vairs neuzskatīja mani par pietiekami cilvēcisku, lai uzrunātu kā agrāk. Es biju viens no īpašajiem zēniem, bet viņš – no slinkotājiem. Mani šis fakts sarūgtināja. Mūsu vecāki draudzējās, un es bieži ciemojos viņu mājās. Pat tagad, nu jau divpadsmit gadu vecumā, man viņa pietrūka.

Kādu dienu Danderdeilas jaunkundzes vadītajā angļu valodas stundā izskanēja Elana vārds. Viens no akadēmiķiem skaļā balsī novilkā: «Ak, Elans. Tas taču ir gatavais stulbenis.» Es, to dzirdot, jutos sarūgtināts. Lai gan Elans par mani vairs neko negribēja zināt, es vēl aizvien jutos viņam uzticīgs. Danderdeilas jaunkundze tomēr izrādījās vairāk nekā tikai sarūgtināta vien. Viņa bija nokaitēta līdz baltkvēlei un ļāva vaļu sašutumam. «Stulbenis?» skolotāja iesaucās. «Stulbenis? Elans veselu automobiļa motoru var izjaukt pa sastāvdaļām un tajā pašā pēcpusdienā atkal to salikt kopā. Turklāt bez instrukcijām. Vai tu to vari? Vari? Lai es nekad, dzirdi, nekad vairs nedzirdētu, ka tu kādu bērnu nosauktu par stulbeni!»

Danderdeilas jaunkundze bija vienkārši kolosāla, un man šķiet, ka tas nabaga akadēmiķis bija dabūjis labu mācību. Es arī biju apguvis kaut ko īpaši nozīmīgu, un tas vēl aizvien turpina ietekmēt manu skolotāja darbu. Tādu stulbeņu nemaz nav. Var būt bērni, kuri vēl nav paguvuši apjaust savus talantus, bet stulbeņi kā tādi vispār neeksistē.

Daži no visizaicinošākajiem bērniem, ko man gadījies sastapt, kāda neizskaidrojama iemesla pēc ir ieņēmuši galvā, ka viņi nav nedz spējīgi, nedz gudri. Šāds inficēts pašvērtējums liedz sekmīgi mācīties, liekot tiem apstāties, nesapeņmot no izglītības to, kas tiem nepieciešams. Tā kā viņi cīnās

ar noteiktiem mācību priekšmetiem, viņi sāk ticēt, ka nespēj tikt ar šiem priekšmetiem galā. Viņi to, protams, spēj. Bet kartupeļus jau nevar mizot ar āmuru, un metāla kārbu ar pupiņām nav iespējams atvērt, ja nav konservu kārbu atvērēja. Lai spētu izprast bērna psihi un iedvest bērnam pārlicību par saviem spēkiem un varēšanu, jums jāiedarbina pareizais mehānisms. Bērns savā absolūti neatkārtojamajā veidā ir gudrs, turklāt viņam piemītošā gudrība atšķiras no jebkuras citas dzīvas būtnes gudrības, kura jebkad stāvējusi viņam priekšā uz mūsu planētas.

Daudzējādo intelektu noteikšanas tests

Ja, pirms lasīt tālāk, jūs vēlaties uzzināt, kāds ir jūsu bērna dominējošais intelekts, kā arī to, kādas ir viņa galvenās prasmes un intereses, jums kopā ar bērnu vajadzētu atbildēt uz tālāk lasāmās aptaujas jautājumiem. Sniedziet savas atbildes tikpat viegli kā uz testiem par dzīves stilu brīvdienu preses izdevumos, piemēram: «Vai jūs esat labs partneris gultā?», «Cik laba māte jūs esat?» vai arī «Vai esat slikts tēvs vai māte, un vai jums tāpēc vajadzētu justies vainīgam?»

Ja jūsu bērna sekmes dažos priekšmetos izrādās sliktākas nekā citos, tas vēl nebūt nenozīmē, ka viņam attiecīgajos priekšmetos būtu zemāks intelekts. Tas nenozīmē arī to, ka jums vajadzētu lasīt tikai tās grāmatas nodaļas, kurās aplūkoti tie mācību priekšmeti, kuros bērnam ir vislabākie rezultāti. Lieta tā, ka jums vajadzētu noskaidrot, kas bērnam padodas vislabāk, un attiecīgi piemeklēt tādas mācīšanās metodes, kuras dotu vislielāko labumu. Ja, piemēram, izrādās, ka jūsu bērnam ir izteiktas dotības mūzikā un piemīt arī lingvistiskā inteliģence, jūs rīkotos pareizi, ja censtos viņam kaut ko iemācīt ar vārdu un dziesmu palīdzību. Ja bērnam ir spēcīgi izteikts personības un vizuālais intelekts, kā galveno mācīšanās metodi būtu ieteicams izmantot attēlus un pārrunas.

Ķermeniskais un kinestētiskais intelekts

Vai tu piedalies sporta sacensībās?

Vai tev ir grūti ilgu laiku nosēdēt nekustīgi?

Vai tu esi vīrietis?

Vai labākās idejas ienāk tev prātā pastaigājoties?
Vai esi jebkad piedalījies kautiņā?
Vai tev patik kopā ar saviem vecākiem spēlēt straujas kustību spēles?
Vai tev patik, ja tevi samīļo?

Interpersonālais jeb sociālais intelekts

Vai vari saskaitīt un nosaukt desmit vai vairāk labu draugu?
Vai pats sevi tu vērtē kā ekstravertu?
Vai tev patik ballītes?
Vai, darbojoties grupā, tu uzņemies lidera lomu?
Vai centies savās aktivitātēs iesaistīt arī pārējos?
Vai vari apgalvot, ka tev patik cilvēki?
Vai tu sabiedrībā jūties brīvi un nesaistīti?
Vai savā pirmajā dienā skolā tu jūties par sevi pārliecināts?

Intrapersonālais jeb personības intelekts

Vai tu pats (un arī citi cilvēki) uzskati sevi par dziļi domājošu?
Vai tu dod priekšroku vienatei?
Vai tu esi kautrīgs un bikls?
Vai tu interesējies par filozofiju un psiholoģiju?
Vai tev vajadzīgs zināms laiks pārdomām, pirms tu pieņem kādu lēmumu?
Vai tu raksti dienasgrāmatu un nevienam to nerādi?
Vai tev ir tikai daži ļoti labi draugi?

Vizuāli telpiskais intelekts

Vai tu jebkad pats pēc savas iniciatīvas apmeklē kādu mākslas galeriju?

Vai tu viegli atceries sapņus?

Vai tu spēj iztēloties ko tādu, ko nekad mūžā vairs negribētu ieraudzīt?

Vai tev mājās ir kāds plakāts vai glezna?

Vai tu kaut reizi esi mainījis savas istabas iekārtojumu vai arī uzgleznojis kādu tās fragmentu?

Vai tu griez matus biežāk nekā trīs reizes gadā?

Vai esi mēneša laikā iegādājies kādu jaunu apģērba gabalu?

Muzikālais intelekts

Vai tu esi sakrājis nozīmīgu kompaktdisku kolekciju? (Bērnā «nozīmīgs» skaitās vairāk nekā desmit.)

Vai tev strādājot patīk klausīties mūziku?

Vai tev ir kāds mūzikas instruments (nav svarīgi, vai tu proti to spēlēt)?

Vai tu proti atšķirt citu no cita vismaz piecus mūzikas žanus?

Vai, klausoties mūziku, tu vienmēr domā par to, kā to būtu iespējams uzlabot?

Vai tu kādreiz centies atdarināt mūzikas instrumenta skanējumu?

Vai tu viegli uztver un iegaumē dziesmu melodijas?

Loģiski matemātiskais intelekts

Vai tev patīk risināt uzdevumus ar skaitļiem?

Vai esi jebkad atminējis kādu sudoku mīklu?

Vai tu spēj tikai pēc acumēra noteikt priekšmetu svaru un augstumu?

Vai tev ir labi attīstīta virzienu izjūta?
Vai esi pārliecināts par to, ka tev padodas matemātika?
Ja darāmā darba apjoms ir liels, vai tu spēj to sadalīt mazākās devās, ar kurām tikt galā šķiet vieglāk?
Vai tev labi padodas rēķināšana galvā?

Lingvistiski verbālais intelekts

Vai tev patīk risināt krustvārdu mīklas?
Vai tu raksti dienasgrāmatu?
Vai tu esi šogad izlasījis vairāk nekā divus daiļliteratūras darbus?
Vai tu spēj viegli iegaumēt dziesmu tekstus?
Vai tu uzskati sevi (vai arī citi tevi uzskata) par labu un interesantu sarunbiedru?
Vai tev patīk rakstīt stāstus, un vai par tiem labi atsaucas lasītāji?
Vai tu labprāt strādā ar vārdnīcu?

Tagad katrā atsevišķajā intelekta veidā saskaitiet kopā tās atbildes, uz kurām jūsu bērns atbildējis apstiprinoši. Katrā sadaļā maksimāli iespējamais punktu skaits ir septiņi. Pozitīvās atbildes uz diviem, trim vai pat četriem kāda intelekta veida pirmajiem jautājumiem norādīs uz jūsu bērna dominējošo intelektu. No pozitīvajām atbildēm kļūs arī skaidrs, kāda veida mācīšanās viņam padosies vislabāk.